

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

عربی، زبان قرآن (۳)

رشته علوم و معارف اسلامی

پایه دوازدهم

دوره دوم متوسطه

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

- نام کتاب: عربی، زبان قرآن (۳) - پایه دوازدهم دوره دوم متوسطه - ۱۱۲۲۰۸
- پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
- شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: محی‌الدین بهرام محمدیان، علی جان بزرگی، حسن حیدری، سیدمحمد دلبری، محمد حسین رحیمی، سکینه فتاحی زاده، ابوطالب فراهانی، معصومه ملکی و فاطمه یوسف نژاد (اعضای شورای برنامه ریزی)
- مدیریت آماده‌سازی هنری: ابادر عباچی، علی چراغی، حبیب تقوایی و عادل اشکیوس (اعضای گروه تألیف) - عادل اشکیوس (سرگروه تألیف) - محمد کاظم بهنیا (ویراستار)
- شناسه افزوده آماده‌سازی: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
- نشانی سازمان: احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - محمد مهدی ذبیحی فرد (مدیر هنری) - آزاده امینیان (طراح جلد، صفحه‌آرا و تصویرگر) - نوشین معصوم‌دوست، الهام جعفرآبادی، فاطمه پزشکی و حمید ثابت کلاچاهی (امور آماده سازی)
- ناشر: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
- چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران: کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
- سال انتشار و نوبت چاپ: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
چاپ سوم ۱۳۹۹

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۰۵-۳۱۵۳-۲

ISBN: 978.964.05.3153.2

قال الإمام الخميني (قدس سره) :

«اللغة العربية لنا؛ لأنها لغة
الإسلام، والإسلام للجميع.»

صحيفة امام خميني (قدس سره)

جلد ١١، صفحة ٢٢٧

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

الفهرس

الصفحة	قواعد الدرس	نص الدرس	العنوان
			المقدمة
١	وزن الفعل المجرد و المعتل المجهول و المصادر	لغة القرآن	الدرس الأول
١٩	اسم المزة و النوع و الاسم المصور و الممدود و المنقوص و المدكر و الموثت	مكة المكرمة و المدينة المنورة	الدرس الثاني
٣٣	الضمير و الاسم الموصول	ثلاث قصص قصيرة	الدرس الثالث
٤٩	مرتبة المبتدأ و الخبر و أنواع الخبر و ضمير الفصل و أفعال المقاربة	نظام الطبيعة	الدرس الرابع
٦٨	المفعول المطلق و أفعال القلوب	الحرب المفروضة	الدرس الخامس
٨٣	المنادى و التعجب و المدح و الذم و التحذير و الإغراء	القرذق	الدرس السادس
٩٥	المفعول له و المفعول فيه و الحال	من غرائب الطيور	الدرس السابع
١٠٩	التمييز و الاستثناء و الإضافة	أوجه النافع و أوجه المضر	الدرس الثامن
١٢٥	التوابع (التعنت و العطف و التوكيد و البدل)	الكتب طعام الفكر	الدرس التاسع
١٤١	تمارين عامة	غرائب البحر	الدرس العاشر
١٥٦	نماذج للتخليص الصرفي و الإعراب	الملحقات	
١٦٣	جدول لتصريف الأفعال		

گفتاری با دبیران، گروه‌های آموزشی، مدیران مدارس و اولیای دانش‌آموزان

شایسته است دبیر محترم عربی برای تدریس این کتاب:

۱. کتاب‌های عربی و قرآن پایه‌های هفتم تا یازدهم را تدریس یا مطالعه کرده باشد.
۲. مقدمه کتاب را با دقت بررسی کرده باشد.

خدای بخشنده را سپاسگزاریم که به ما توفیق داد تا با نگارش آخرین کتاب «عربی، زبان قرآن» رشته علوم و معارف اسلامی به جوانان کشور عزیزمان خدمتی فرهنگی ارائه کنیم. در پایان راه برنامه شش ساله آموزش «عربی، زبان قرآن» هستیم. اکنون دانش‌آموز کوشا به شایستگی قدرت فهم متون رسیده است. در این چند سال، مهم‌ترین قاعده، مربوط به شناخت فعل بود. دانش‌آموز باید انواع فعل ماضی، مضارع، مستقبل، امر، نهی و نفی را بشناسد. قواعد کتاب عربی رشته علوم و معارف اسلامی مطابق مصوبه تأسیس مدارس علوم و معارف اسلامی به زبان عربی است.

رویکرد برنامه درسی عربی بر اساس برنامه درسی ملی این است:

«پرورش مهارت‌های زبانی به منظور تقویت فهم قرآن و متون دینی و کمک به زبان و ادبیات فارسی»

هدف اصلی آموزش عربی در ایران، فهم متن به ویژه فهم قرآن کریم و نیز متون دینی همانند احادیث، دعاها و متون ادب فارسی آمیخته با واژگان عربی است.

هرچند شیوه تألیف کتاب‌های عربی متن‌محوری است؛ اما در رشته علوم و معارف اسلامی وضعیت متفاوت است. بخش قواعد در این رشته مفصل است. انتظار می‌رود دانش‌آموز پایه دوازدهم رشته علوم و معارف اسلامی بتواند در پایان سال تحصیلی متون و عبارات قرآنی، حدیث و نیز ترکیبات و عبارات عربی متون نظم و نثر فارسی را در حد ساختارهای خوانده شده، درست بخواند و معنای آنها را با کمک فرهنگ لغت بفهمد و ترجمه کند.

کتاب‌های درسی با توجه به مصوبات اسناد بالادستی «برنامه درسی ملی» و «راهنمای برنامه درسی» نوشته شده است. برنامه درسی ملی، مهم‌ترین سند تألیف کتب درسی است. راهنمای برنامه درسی عربی نیز نقشه راه تألیف کتاب‌های عربی است.

کلمات کتاب‌های عربی، پرکاربردترین واژگان زبان عربی است که در قرآن، احادیث، روایات و زبان و ادبیات فارسی بسیار به کار رفته است.

در واژه‌نامه انتهای کتاب درسی، معنای حدود هزار کلمه نوشته شده است. این کلمات شامل کلمه‌های جدید و واژگان دشوار سال‌های گذشته است که در این کتاب به کار رفته است. تعداد کلمات جدید نزدیک به ۴۰۰ کلمه است. اگر جمع‌های مکسر را نیز اضافه کنیم، شاید بتوان گفت در این شش سال، حدود ۲۰۰۰ کلمه آموزش داده شده است.

مهم‌ترین تأکیدات درباره شیوه تدریس و ارزشیابی کتاب: (رعایت این تأکیدات در کنکور، مسابقات علمی، امتحان نوبت اول و دوم و کتاب‌های کمک آموزشی الزامی است. این نوشته به منزله ابلاغ رسمی است.)

۱ دانش‌آموز پایه دوازدهم پیش از این با این ساختارها آشنا شده است:

✓ فعل‌های ماضی، مضارع، امر، نهی، نفی، مستقبل، معادل عربی فعل‌های فارسی مانند ماضی استمراری، ماضی بعید، ماضی نقلی و ... ، مضارع مرفوع، مجزوم و منصوب (ثلاثی مجرد و مزید و رباعی، صحیح و سالم، معتل، مضاعف و مهموز، فعل مجهول)

✓ ویژگی‌های ترکیب اضافی و وصفی

✓ اسم اشاره، کلمات پرسشی، وزن و ریشه کلمات و نون وقایه

✓ عددهای اصلی یک تا صد و عددهای ترتیبی یکم تا بیستم آموزش داده شده و به برخی ویژگی‌های معدود نیز اشاره شده است؛ مانند جمع و مضاف‌الیه بودن معدود سه تا ده؛ مفرد بودن معدود یازده تا نود و نه. در معرفی عدد معطوف، ویژگی معدود آن مد نظر نیست.

✓ تشخیص المحل الإعرابی و علامت اعرابی آنها (فاعل، مفعول، مبتدا، خبر، صفت، مضاف‌الیه، جار و مجرور، مجرور به حرف جر، اسم و خبر افعال ناقصه و حروف مشبّهه و لای نفی جنس، نائب فاعل) و تشخیص اعراب اسم‌های معرب هدف است.

✓ اسم معرفه و نکره و انواع معارف

✓ تشخیص معرب و مبنی در حدّ آموخته‌های کتاب (نه در حالت پیشرفته)

✓ تشخیص انواع هشتگانه اسم مشتق

✓ در کتاب رشته علوم و معارف اسلامی تشخیص نوع و صیغه فعل از اهداف آموزشی است و صیغه فعل به صورت «جمع مذکر مخاطب» آموزش داده شده است. نه به صورت «للمُخاطَبین»؛ لذا در طراحی هرگونه آزمونی به این تذکر توجه می‌شود.

✓ دانش‌آموز «تَمُّ» را در «فَعَلْتُمْ» می‌شناسد و به دنبال آن این فعل‌ها را درست ترجمه می‌کند: حَرَجْتُمْ، تَخَرَجْتُمْ، أَخْرَجْتُمْ، اسْتَخْرَجْتُمْ.

✓ هرچند معانی ابواب ثلاثی مزید قطعی نیست؛ اما در رشته علوم و معارف اسلامی معانی معروف ابواب، با توجه به تخصصی بودن کتاب، آموزش داده شده است.

✓ اسلوب شرط و ادوات آن (با توجه به اعراب اصلی و فرعی جزم)

۲ این کتاب در ده درس تنظیم شده است. هر درس را می‌توان در چهار جلسه آموزشی تدریس کرد. به همین منظور زمانبندی پیشنهادی، داخل کتاب ارائه شده است.

۳ متن درس اول «لُغَةُ الْقُرْآن» نام دارد. این متن تأثیر قرآن را در زبان و ادبیات فارسی بررسی می‌کند.

قواعد درس اول عبارت است از: وَزْنُ الْفِعْلِ الْمَجْرَدِ وَ الْمَعْتَلِّ الْمَجْهُولِ وَ الْمَصَادِرُ. وزن فعل مجرد بحثی زمانبر نیست. بخش معتل مجهول، جدید است. نظر به دشواری این مبحث، تدریس معتلات مزید اختیاری است.

موضوع متن درس دوم گفت‌وگو میان اعضای یک خانواده است. این گفت‌وگو درباره سفر معنوی به دیار وحی و زیارت عتبات عالیه است. متن درس به صورت غیر مستقیم دربردارنده آموزش مکالمه می‌باشد.

قواعد درس دوم عبارت است از: اسْمُ الْمَرَّةِ وَ النَّوْعِ وَ الْاسْمُ الْمَقْصُورُ وَ الْمَمْدُودُ وَ الْمَنْقُوضُ وَ الْمَذَكَّرُ وَ الْمُؤنَّثُ.

۴ موضوع متنی درس سوم، سه داستان کوتاه و گوناگون تاریخی است. دانش‌آموزان اصولاً از خواندن داستان و متون تاریخی لذت می‌برند.

قواعد درس سوم عبارت است از: الضمير و الاسم الموصول.

موضوع متنی درس چهارم، درباره نظام طبیعت است. موضوعی بسیار مهم که هرچه آگاهی دانش‌آموز در این مورد بیشتر شود سودمند است و تذکر درباره حفاظت از محیط زیست همواره شایسته و بایسته است.

قواعد درس چهارم عبارت است از: المفعول المطلق و أفعال القلوب.

۵ موضوع متنی درس پنجم، درباره جنگ تحمیلی است. موضوعی مهم که شایسته است همواره از آن یاد شود.

قواعد درس پنجم عبارت است از: مرتبة المبتدأ والخبر وأنواع الخبر و ضمير الفصل و ضمير الشأن.

۶ موضوع متنی درس ششم، معرفی فرزادق شاعر نامدار و ستاینده اهل بیت علیهم السلام است.

قواعد درس ششم عبارت است از: المنادى والتعجب والمدح والذم والتخدير والإغراء.

۷ موضوع متنی درس هفتم، شگفتی‌های پرندگان است. در توصیه‌های بزرگان تأکید شده است که در پدیده‌های الهی تفکر کنیم.

قواعد درس هفتم عبارت است از: المفعول له و المفعول فيه و الحال.

۸ موضوع متنی درس هشتم، موضوعی تاریخی، اجتماعی و جالب برای دانش‌آموزان است. ماجرای اختراع دینامیت و اشاره به اینکه نوآوری‌ها، اختراعات، فناوری‌های نوین و اکتشافات می‌توانند دورویه داشته باشند. رویه سودمند و رویه زیان‌رسان. این موضوع می‌تواند در آموزش غیر مستقیم استفاده از یافته‌های نوین بشر تأثیرگذار باشد.

قواعد درس هشتم عبارت است از: التمييز والإستثناء والإضافة.

۹ موضوع متنی درس نهم، در مورد «کتاب» از «عباس محمود العقاد» نویسنده سرشناس مصری به نام «الكتُب طعم الفکر» است. متنی از ادبیات یکی از کشورهای بزرگ مسلمان که برای ایجاد دوستی میان ملت‌ها می‌تواند اثربخش باشد. دانش‌آموز با خواندن این متن می‌تواند با ادبیات معاصر عرب آشنا شود.

قواعد درس نهم عبارت است از: التواضع (التعنت و العطف و التوكيد و البدل)

۱۰ موضوع متنی درس دهم، درباره شگفتی‌های دریاست. چنین متنی در طول این چند سال آموزش عربی همواره با استقبال دانش‌آموزان روبه‌رو شده و در آنها نسبت به درس عربی ایجاد علاقه و انگیزه کرده است.

۱۱ نیازی به ارائه جزوه مکمل قواعد به دانش‌آموز نیست. هرچه لازم بوده در کتاب آمده است.

۱۲ بخش‌هایی از قواعد و مطالب با علامت ستاره (*) مشخص شده‌اند. تدریس این بخش‌ها بستگی به وقت دبیر گرامی دارد و اختیاری است؛ لذا در هیچ آزمونی (نه امتحانات میان نوبت و پایانی و نه کنکور) از آن سؤالی طرح نخواهد شد.

همچنین بخش‌هایی از کتاب داخل کادر رنگی قرار گرفته است. این بخش‌ها تکراری است و به منظور فهم بهتر مطالب جدید آمده است. بدیهی است که در امتحان احتمال دارد از آن سؤال طرح شود.

۱۳ تحلیل صرفی و اعراب از اهداف کتاب درسی است؛ به همین منظور در بخش مُلَحَقَات نمونه‌هایی از تجزیه و ترکیب در انتهای کتاب تنظیم شده است.

۱۴ تعریب، تشکیل (حرکت‌گذاری کلمات جمله) و اعراب‌گذاری (نهادن علامت اعرابی) از اهداف کتاب درسی نیست. امسال و در طول پنج سال گذشته در این مورد هیچ تمرین و آموزشی وجود نداشته است. (تشخیص اعراب صحیح از اهداف کتاب است). کل کتاب درسی کاملاً اعراب‌گذاری شده است، تا دانش‌آموز در قرائت دچار مشکل نشود. شایسته است طراحان آزمون، متون و عبارات امتحانی را کاملاً حرکت‌گذاری کنند.

۱۵ تبدیل «مذکر به مؤنث» یا «مخاطب به غیر مخاطب» یا «جمع به غیر جمع» یا «معلوم به مجهول و برعکس» و موارد مشابه از اهداف کتاب نیست.

۱۶ معنای کلمات در هر آزمونی در جمله خواسته می‌شود. گاهی در برخی تمرین‌های کتاب معنای کلمه بیرون از جمله خواسته شده؛ در چنین مواردی شیوه طرح آن همراه با یک نمونه جهت تسهیل آموزش و ارزشیابی است.

۱۷ کلماتی که معنایشان در پاورقی نوشته شده، از اهداف کتاب است و در امتحانات از آن سؤال طرح می‌شود.

۱۸ روحوانی‌های دانش‌آموز و فعالیت شفاهی او در طول سال نمره شفاهی‌اش را در نمره میان نوبت تشکیل می‌دهد.

۱۹ در کتاب جای کافی برای نوشتن ترجمه و حل تمرین در نظر گرفته شده است تا به دفتر تمرین نیازی نباشد.

۲۰ از همکاران گرامی خواستاریم تا با رویکرد دفتر تألیف همگام شوند؛ شش کتاب درسی «عربی، زبان قرآن» مجموعه‌ای یکپارچه‌اند و آموزش برخلاف اهداف درسی به روند آموزش آسیب می‌زند.

خوشحال خواهیم شد از نظریات شما آگاه شویم؛ می‌توانید از طریق وبگاه گروه عربی پیغام بگذارید.

نشانی وبگاه گروه عربی:

www.arabic-dept.talif.sch.ir

سخنی با دانش آموز

این کتاب ادامه و مکمل پنج کتاب پیشین است. آموخته‌های پیشین در متون، عبارات و تمرین‌های این کتاب تکرار شده است. در صورتی که پنج کتاب قبلی را به خوبی آموخته باشید، اکنون شما در مهارت فهم متن موفق هستید و می‌توانید با استفاده از فرهنگ لغت یک متن عربی را ترجمه کنید. ترجمه متون و عبارات کتاب بر عهده شماست و دبیر نقش راهنما و مصحح دارد. کلمات جدید هر متن در انتهای آن ترجمه شده و کلمات دشوار و جدید هر عبارت نیز در همان صفحه نوشته شده است.

در کتاب‌هایی که به نام تیزهوشان یا آمادگی برای کنکور و مسابقات طراحی می‌شود، موارد بسیاری می‌آید که از اهداف آموزشی نیست. بسیاری از پرسش‌ها جنبه معماگونه دارد، یا اینکه حجمش بسیار است به نحوی که دانش آموز در پاسخ‌دهی وقت کم می‌آورد؛ لذا اگر در چنین آزمون‌هایی شرکت می‌کنید شایسته است بدانید از نظر اصول آموزش زبان، نه تنها مورد تأیید نیستند؛ بلکه خلاف اهداف نیز هستند و موجب ناامیدی و دلسردی می‌شوند. هدف طراحی این آزمون‌هایی تهیه سؤالاتی است که آن قدر پیچیده، گنگ و طولانی باشد تا داوطلب نتواند به سادگی پاسخ دهد. کتاب‌های راهنما به آموزش آسیب می‌زنند. هیچ کارشناسی استفاده از چنین کتاب‌هایی را تأیید نمی‌کند. این کتاب‌ها با ترجمه متون و حل تمرینات به یادگیری دانش آموز لطمه جبران‌ناپذیر وارد می‌کنند.

برای یادگیری هر زبانی باید بسیار تکرار و تمرین کرد. اگر می‌خواهید در درس عربی موفق‌تر باشید، پیش مطالعه کنید.

متن قواعد به زبان عربی است؛ لذا هنگام تدریس معلم کسی موفق‌تر است که قبلاً آنها را از پیش مطالعه کرده باشد.

هدف این کتاب، فهم متن است. اگر شما بتوانید متون عربی را خوب بخوانید، درست بفهمید و درست ترجمه کنید، خود به خود می‌توانید از فارسی به عربی نیز ترجمه کنید و حتی سخن بگویید؛ شما می‌توانید از آیات و احادیث کتاب‌های درسی عربی در انشا و مقاله‌نویسی و به هنگام سخنرانی استفاده کنید.

ترجمه متون و عبارات کتاب و حل تمرین‌ها در کلاس می‌تواند به صورت گروهی باشد. تدریس بخش‌های ستاره‌دار کتاب در صورتی است که دبیر زمان کافی داشته باشد. در غیر این صورت پیشنهاد می‌شود برای دانش‌افزایی خودتان این بخش‌ها را در منزل مطالعه کنید.

سخنی ویژه با مدیران مدارس

درس عربی در رشته علوم و معارف اسلامی از دروس پایه و تخصصی است و دانش آموز برای یادگیری بهتر نیاز به زمان بیشتر دارد. توصیه می‌شود در تنظیم برنامه هفتگی به این امر مهم توجه شود. دانش آموز در پایه دوازدهم مطالب دو کتاب پیشین را نیز باید بداند؛ وگرنه در فهم کتاب حاضر دچار مشکل خواهد شد.

درس عربی در رشته علوم و معارف نسبت به سایر کتاب‌های عربی در رشته‌های دیگر دشوارتر است. با نگاهی گذرا به کتاب در می‌یابید که کتاب درسی نیازمند زمان کافی برای تدریس بهتر است.

اغلب آزمون‌های مؤسسات آمادگی برای کنکور، استاندارد و مورد تأیید کارشناسان و اهل فن نیستند؛ سؤالات آنها تله آموزشی و فاقد ارزش علمی‌اند؛ لذا نمی‌توان میزان تلاش دبیر و دانش آموز را با توجه به این آزمون‌ها سنجید؛ زیرا که بسیار دیده شده است که این مؤسسات مطالبی خارج از کتاب و بی‌ربط به اهداف دروس طراحی می‌کنند.